

Lhh

Élet és színház a romok felett

Emlékezés az első Szabadság-matinéra – és készüldés az újra

„Nincs még egy népe Európának, mely éhesebb volna a szabadságra, mint a magyar. Mindig elnyomott nép voltunk, kezünkre és lábunkra kívülről és belülről mindig bilincseket raktak. Az elnyomatás azonban a népeket csak addig kergeti bűnbe, piszokba és műveletlenségbe, amíg nincsenek a tömegeknek olyan szervezett vezetők, akik a tudatlanságot öntudattá, az elnyomatást ellenállássá, a mindenmindegy béketűrést harcoss forradalmi szellemmé változtatják át.”

Ezek a szavak Kállai Gyula ünnepi megnyitójából valók, amelyet 1945. január 28-án tartott az akkori Magyar Színházban, a Magyar Kommunista Párt első Szabadság-matinéján. Pest felszabadulása után ez volt az első színházi esemény.

A háborúban elgyötört főváros felszabadult része, Pest ezekben a hetekben kezdett ismét éledni. Budán még folytak a harcok, de Pesten a romok felett lassan megindult az élet. A még mindig benító nehézségek közepette, az új szellem erői is hihetetlen gyorsasággal támadtak fel; a gazdasági feltételek teljes hiánya ellenére színházat teremtettek a semmiből, előadóformon hirdették a szabadságot. A magyar irodalom és zene haladó, forradalmi íróinak és zeneszerzőinek alkotásait szólatatták meg a viszonylag legkevésbé romos Magyar Színházban. A Szabadság-matinét joggal nevezte a sajtó a felszabadult szellem első demonstrációjának.

25 évvel a matiné után felkerestük az előadás három szereplőjét, Gobbi Hildát, Major Tamást és Várkonyi Zoltánt.

Fázunk és éhezünk

— de szabadok vagyunk

— Hogyan sikerült megszervezni a matinét ezekben a nehéz időkben? — tettük fel a kérdést Major Tamásnak.

— Akkori helyzetünk rendkívül ellentmondásos volt: hideg és éhség uralkodott mindenütt, az utcákon halottak feküdtek és kimúlt állatok, mégis mindannyiunkban élt a kívánság, hogy az életet mielőbb megindítsuk, és természetesen, hogy mielőbb legyen színház. Amikor sikerült kapcsolatot teremtenem a Nemzeti színészeivel, Várkonyi Zoltánnal és Gobbi Hildával, lelkesen fogtunk munkába. Nagy segítséget kaptunk a Vilma királynő úti szovjet parancsnokságon Burkin őrnagytól, és az akkor szovjet tisztként szolgálatot teljesítő Mátyás Lászlótól és Ék Sándortól. Így sikerült a színészeket Pesten összeszedni, ahol csak lehetett, megkerestük Székely Mihályt és Sergio Failonit. A technikai feltételek teljesen hiányoztak: villany nem volt, a mostani Bástya mozi előtt találtunk egy aggregátort, a szovjet katonák ezt hozták el a színházhoz, és ezt működtetve tudtunk valamiféle világítást biztosítani. Nélkülözhetetlen segítséget nyújtott az áramszolgáltatás megszervezésében egy Kazinczy utcai iparos, Gálusz Miklós, ő hozta el a drótokat a színházba. A teremben fűtés nem volt, a közönség kabátban ült. Kézvel festett plakátokat raktunk ki, és a Szabadság című napilap hasábjain hirdettük a matinét. Az előadás díszleteit Beck Judit készítette: valahol találtunk egy fekete körfüggönnyt, erre került egy hosszú vörös sáv, nemzetiszínű szalaggal. Mottóként Petőfi A farkasok dala című verseének utolsó szakaszát írtuk fel: Fázunk és éhezünk / S átlöve oldalunk, / Részünk minden nyomor... / De szabadok vagyunk! A kutyák dalát és A farkasok dalát Pásztor János szavalta, József Attila Szocialisták című versét Várkonyi Zoltán; Székely Mihály Bartók-dalokat énekelt, én pedig A walesi bárdokat, és egy akkor nagyon aktuális Ady-verset, a Dal a hazugságházról címűt.

Az előadás nem volt zavartalan, Gobbi Hilda szavai alatt belövést kapott a színház, szerencsére az akna nem robbant fel, de ezután a hó beesett a színpadra.

A közönség mindezek ellenére nagy lelkesedéssel fogadta a műsort, pedig még az utcán járkálás sem volt teljesen veszélytelen. Színházba jövet és menet sokszor kellett az embereknek az óvóhelyekre beszaladniuk a nagy lövöldözés miatt. Ilyen műsorokat ezután gyakran tartottunk: ahogy szabadultak fel a városrészek, mi mindenhová, azonnal elmentünk. Jó visszaemlékezni ezekre a színházi előadásokra, akkor a művészet és az élet kapcsolata olyan volt, amilyeneknek mindíg kellene lennie.

Ahol emberek vannak,
ott színház is van

— Idézzon fel néhány emléket az újrakezdés első heteiből — fordulunk Gobbi Hildához.

— Ha most, huszonöt év távlatából visszatekintek, bizony kissé összekuszálódna az emlékek. Hiszen az események csak úgy záporoztak ránk. Legnagyobb élményünk persze az volt, hogy éltünk. Meztelenül, de élni — ennek a mondásnak az igazságára akkor jöttem rá igazán, és azóta is végigkísért egész életemben. Amikor kibújtunk a pincéből, szinte mámoros és féktelen életörömet éreztünk, az akkori heteknek és hónapoknak ez volt a legjellemzőbb emberi tulajdonsága. Megkerestük az élőket, eltemettük a halottakat — és rohantunk megnézni a színházat. Éltünk, a mozgás lassan megindult, és én úgy gondoltam, hogy ahol emberek élnek, ott lehet színházat csinálni, akár az utcán is. Lassan mindenki kimerészkedett az utcára, táplálék után nézett: kukoricamálét vett, vagy kinézett magának egy jó öreg lovat. Mi, színészek, kerestünk egy külön helyiséget, ahol elmondhattuk a magunk mondanivalóját. A kultúra népkonyháját akartuk megteremteni. Mások a kenyérellátásról gondoskodtak, mi szellemi táplálékot akartunk azonnal nyújtani. Ezekre az időkre nagyon fontos emlékeznünk, — különben úgy járunk, mintha a házat az emeleten kezdenénk építeni, az alagsor kihagyásával. Ezek a felszabadulás utáni első idők alapvető jelentőségűek, elfeledni őket nem lehet és nem szabad.

Eddig százötven levél

— Mit mutatnak a lapokban közzétett felhívásra érkező válaszok? Hogyan él az emlékezetben az első Szabadság-matiné? — kérdezzük Várkonyi Zoltántól.

— Érdekes módon sokáig úgy emlékezünk, hogy január 27-én volt a matiné, csak most, amikor a dokumentációt elővettük, derült ki, hogy valójában január 28-án, vasárnap délelőtt 10 órakor volt.

Majdnem százötven levelet kaptunk eddig, és a levélírók is mind a január 27-i dátumra emlékeznek, csupán ketten voltak, akik a tévedést korrigálták. Egyikük, Solymos Péter zongoraművész, aki az akkori matinén is fellépett. Sokan emlékeznek későbbi előadásokra, hiszen napnap után megismételtük a műsort, ahogy mind több és több művész került elő. Később már Orosz Júlia, Basilides Mária és Ungár Imre is fellépett, a színészek köre is bővült. A huszonöt évvel ezelőtti események felidézésében ezek a levelek a legizgalmasabbak, amelyek éppen most futnak be hozzánk. Bizony nagy idő az eltelt negyedszázad, és az idő malmait megőrlik az emlékezetet, más és más előadásokat idéznek fel. Például volt olyan levélíró, aki határozottan emlékezett, hogy Ferencsik János vezényelt; egy későbbi időpontban valóban ő állt a zenekar élén, ezen az első előadáson azonban Sergio Failoni dirigálta a Szózatot és az Internacionálét.

Az eddig felsoroltakon kívül Abonyi Gézát említi és Szöke Tibor karnagyot, akinek vezényletével munkásdalárda énekelt.

— Most, amikor felelevenítjük ezt az első előadást, nagyon sokan jelentkeznek befutott színészek, akik akkor egészen fiatalon vagy éppen kamaszként vettek részt. Szeretnénk ismét megrendezni a matinét, február 1-én, vasárnap. Nemcsak a huszonöt esztendő túlélte szereplők fellépésére számítunk, hanem esetleg kiszélesítjük a délelőtnek a kerekeit néhány újabb ötlettel, de ezekről most, előre ne beszéljünk, ne rontsuk el a meglepetést. A levelek nyomán úgy látszik: a Nemzeti Színház nézőterének legalább felét olyanok töltenek meg, akik huszonöt évvel ezelőtt is ott fagyoskodtak és lelkesedtek az első Szabadság-matinén.

Szekrényesy Júlia